

Илмий – амалий конференция
материаллари

ИЛМ - ФАН ВА ИННОВАЦИЯ

Қарши

INTENSIV BOG'LAR ZARARKUNANDALARI.

Biologiya yo'nalishi magistranti: *Norqobilova Z.*
Ilmiy rahbar: *dots. Berdiyev J.*

Respublikamizda intensiv bog'lar maydoni yildan-yilga kengayib bormoqda. Bog'dorchilikni jadallashtirishning (intensivlash) eng samarali usuli, bu pakana va yarim pakana payvandtag'larda o'stirilayotgan meva daraxtlari bilan bog' barpo qilish, ayniqsa, ularning tanasini simbag'azlarga bog'lab o'stirishdir.

2016-2017-yillarda Qashqadaryo viloyatining Qarshi shahar M.Mirzayev nomli bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot institutiga qarashli Qashqadaryo ilmiy-tajriba stansiyasining Bog'obod va Parg'uza tajriba maydonlarida ekilgan intensiv mevali bog'larida olib borgan tajriba kuzatuv natijalaridan quyidagilar ma'lum bo'ldi. Kuzda ko'chat ekish uchun tanlab olingan maydon plantaj plugi bilan 50-60 sm chuqurlikda haydalgan bo'lishi kerak. Agar maydon haydalmagan bo'lsa, u holda bahorda 35-40 sm chuqurlikda haydali, tekislanib, ko'chatlariga qarab, pakana payvandtagga ulangan olma ko'chatlari 3.5x2.5m, o'rta o'suvchi 3.5x3m, nok ko'chatlari 3.5x2m, o'rta o'suvchi 3.5x2m, 4x130m sxemada MM-106 payvandtagga ulangan o'rta o'suvchi ko'chatlarda olma 6x4m, 6x5m, nok uchun 5x3m, 5x4m, sxemalari tavsiya etiladi.

Olinadigan hosil miqdori faqat nav va payvandtagdan agrotexnika saviyasidan emas, balki o'simliklarning qator orasi va daraxt o'ralig'iga ham bog'liq. Maydonda ko'chat qancha ko'p bo'lsa hosil ham shuncha ko'p bo'ladi, lekin daraxtlar zichligining chegarasi ham bor. Bu daraxtlarning hajmiga va qator oralarining texnika bilan ishlov berish darajasiga ham bog'liq. Hosil sifati va miqdoriga, daraxt tanasiga tushadigan yorug'likni sifati miqdori ham uzviy bog'liq. Pakana va yarim pakana meva bog'larning afzalligi shundaki, meva daraxtlarning tanasi kichik bo'lganligi uchun ular bilan ishlash qulay (ishlov berish, sug'orish, kesish, shakl berish, dori sepih va meva terish). Bunday bog'larda daraxt tanasiga yorug'lik tushishi, havo aylanishi yaxshi bo'lganligi uchun mevasining sifati yuqori bo'ladi. Mevasini terishda ancha qulayliklar bor ayniqsa, simbag'azga olingan bo'g'larda narvon ishlatmasdan hosil teriladi. Bunda ish unumli, va yuqori bo'lishi

6	Asteridae	Asterales	Asteraceae	8	24
		Liliales	Liliaceae	1	3
7	Liliopsida	Amaryllidales	Aliaceae	1	1
		Asparagales	Asphodelaceae	1	1

Jadvaldagi ma'lumotlarga asosan aniqlangan endem ʻsimliklarning kўpchiligini Raznoqabilar – *Rosoidae* sinfining 2 tartaib, 2 oila, 6 turkum 28 turini, Yalvizqabilar – *Lamiidae* sinfining 3 tartaib, 3 oila, 9 turkum 15 turini va Kokiutqabilar– *Asteridae* sinfining 1 tartaib, 1 oila, 8 turkum 24 turini tashkil etishi aniqlandi.

Xududiy jihatdan ʻsimliklar taxlil kilinganda esa 47 tur ʻsimlik faqatgina Qashqadaryo xavzasi uchun endem ʻsimlik ekanligi aniqlandi.

Xaetiy shakllari juzasidan taxli etilganda ʻsimliklarning 6 turi buta, 73 turi butacha va kўp yillik ʻt, 11 turi ikki yillik ʻt va 10 turi bir yillik ʻtlar ekanligini kўriش mumkin.

Qashqadaryo xavzasida tarqalgan endem ʻsimliklarni sistematik jihatdan taxlil etish jaraёnida *Astragalus L.* (Astragal) turkumining 15 turi va *Cousinia Cass.* (Karrak) turkumining 13 turi endem tur sifatida uchrashi aniqlandi.

Taxlillar natijasida Qashqadaryo viloyatining ʻsimliklar qoшlamaida tarqalgan endem ʻsimliklar orasida *Astragalus L.* turkumi vakillarining 3 turi buta, 12 turi butacha va 5 turi faqat Qashqadaryo hududida uchrashi mumkinligi, *Cousinia Cass.* turkumi vakillarining 1 turi butacha, 7 turi kўp yillik ʻt, 5 turi ikki yillik ʻt va 10 turi faqat Qashqadaryo hududida uchrashi aniqlandi.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Флора Узбекистана. I – VI T. Toshkent. 1941-1964 г.
2. O'zbekiston Qizil kitobi. Toshkent. 2006-yil.
3. Nabiev M.M. Botanika. Atlas-lug'ati. Toshkent. 1969-йил.
4. Prator O., Nabiev M. O'zbekiston yuksak o'simliklarining zamonaviy tizimi. Toshkent. 2007-yil.
5. Xamidov A., Nabiev M., Odilov T. ʻzbekiston ʻsimliklari aniklagichi. Toshkent. ʻkituvchi. 1987-йил.

билан birga mahsulotning tovar sifatini ham yuqori bo'lib nobud-garchilik kamayadi.

Mevali bog'larning hosildorligini oshirishning asosiy omillaridan biri – ularni zararkunanda va kasalliklardan himoya qilishdir. Yurtimiz bog'larida urug' mevali daraxtlardan olma, nok, behiga o'simlik bitlari (shiralar), qalqondorlar, mevaxo'rlar, barg-xo'rlar jiddiy zarar yetkazadi. Bu zararkunandalar bioekologiyasini yaxshi bilib, kurash tadbirlarini ularning eng zaif davrida o'tkazish yaxshi samara beradi. Kuzatuvlarimiz natijalaridan kelib chiqib yuqorida bayon qilingan zararkunanda tur tarkibini aniqlash va ularga qarshi uyg'unlashgan kurash choralarini ishlab chiqish shu kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. A. Ucharov, J. Po'latov "Bog'larni zararkunandalardan himoyalash" O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali 2011 yil 6-son 11-b.
2. Arpov A., Arpov A. Urug'li intensiv meva bog'larini. – Toshkent: "Sharq", 2013. – 224 b.

ҚАШҚАДАРЁГА ЯНГИДАН ИНТРОДУКЦИЯ КИЛИНГАН *ULMACEAE* ОИЛАСИ ВАКИЛЛАРИНИНГ БИОЭКОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Биология мутахассислиги магистранти:

Полвонов Ф., Мингноров Ш.

Илмий раҳбар: **Ёзиев Л.Х.**

Қашқадарёда *Ulmaceae* oilasining kайрагоч (*Ulmus*) туркумига мансуб айрим турлар азалдан mavjud. 2010-2014 йиллар мобайнида Бельгиядан унинг 4 та тури келтирилди. Бу турлар Жанубий Ўзбекистон учун янги бўлиб, интродукция шароитида уларнинг биэкологик хусусиятлари ўрганилмаган. Қуйида Қарши шаҳрига янгидан интродукция килинган турларнинг биэкологик хусусиятлари келтирилади.

Пумила кайрагочи (*Ulmus pumila* L.), асосан Хитойнинг шимолий, шимоли-ғарбий ва шимоли-шарқий худудларида, қисман Қозоғистон, Жунгор Олағонининг жануби-шарқий

қисмларида, Ғарбий Сибирда, Монғолия, Тибет, Хиндистон ва Корея худудларидаги кенг бартли ўрмонларда ўсади. Ғарбий Европа ва Шимолий Америкада бу тур маданий холда тарқалган.

Ўсимлик дарахт хаётий шаклига эга бўлиб, бўйи 25 м га қадар ўсади. Танасининг диаметри 1 м га қадар кенгайди. Ўсимлик танасининг пўсти силлик, кулранг-малла ёки ёрқин малла рангда. Новдалари ялтироқ, кулранг-сарғиш тусда, силлик, ўзига хос ясимқчаларга эга. Қишловчи куртаклари тухумсимондан шарсимон шаклгача. Барглари эллипссимон-ланцетсимон, айримлари тухумсимон-ланцетсимон шаклда. Баргларининг учи ўткир, асоси симметрик бўлиб, узунлиги 2 дан 8 см га қадар, эни 1,2-3,5 см ни ташкил қилади.

Қарши воҳаси шароитида Пумила кайрагочи яхши ўсиб ривожланипти. Аммо баҳорда замбуруғлар билан касалланган-лиги кузатилди ва бу ўсимликнинг манзаралилик хусусият-ларини пасайишига олиб келди.

Америка кайрагочи (*Ulmus americana* L. 'New Horizon') Европага Америкадан 1752 йилда келтирилган. Табиатда фақатгина Шимолий Америкада: шимолда Нью-Брансуика ва Манитоб (Канада)дан жанубда Флорида ва Техас (США)гача кенгбартли ўрмонларда, дарёлар атрофидаги нам жойларда ўсади. Аммо кургоччил жойларда ҳам учраши мумкин. Подзол туپроқли ва қора туپроқли жойларда тарқалган. Совуққа чидамли.

Буйи 20-30 м, баъзан 40 м келадиган дарахт. Шох-шаббаси кенгайган цилиндрсимон. Пўстлоғи кулранг, кичик-симон. Барглари узайган тухумсимон, 5-10 (15 гача)см узун-ликда, учи ўткир, асоси ассиметрик, четлари иккиламчи тиш-симон. Япроғининг устки томони силлик, оёски томони туччали. Барг банди 5-8 см узунликда. Гул банди эса 1-2 см келлади. Гулкўргони 7-8 бўлакли. Меваси эллипссимон, четлари канот-чали бўлиб, канотчаси киприкчалар ҳосил қилади. 200 йилгача умр кўради.

Қарши шаҳрида экилган кўпчилик экземплярларининг замбуруғ касаллиги билан зарарланганлиги кузатилади. Касал-ланмаган тушлар эса ўзининг манзаралилигини йўқотмади. Воҳаниннг иссиқ ёзига бардошли экан.

12.	<i>Mirodova D.S.</i>	Mustaqillik va aholi migratsiyasi-dagi o'zgarishlar	45
13.	<i>Sattorova I.A.</i> <i>Чулпева И.Н.</i>	Глицерет кислотаси ва унинг хоссларининг митохондриялар ички мембранасининг турли катионлар учун ўтказувчанлигига таъсири	49
14.	<i>Avrieva M.</i> <i>Ro'ziev B.X.</i>	Echinostomatidae oilasi trematodalarining biologik xususiyatlari	51
15.	<i>To'raev Yo.</i> <i>Ro'ziev B.X.</i>	Tog' ekosistemalarida boqiladigan mayda shoxli mollar nematodalari-ning biologik xususiyatlari	54
16.	<i>Xosilova Z.B.</i> <i>Dustov K.T.</i>	Сув ва унинг спортчилар фаолиятидаги ўрни	56
17.	<i>Ochilova M.X.</i>	Kitob davlat geologik qo'riqxonasi-dagi endem tur o'simliklarning sistematik tahlili	58
18.	<i>Umedova S.H.</i>	Академик лицей ўқувчиларининг соғлом овқатланишида макронутриенларнинг ўрни	61
19.	<i>Буримова Г.Б.</i>	Гиперхолестеринемияни олдини олишда муҳим омил	65
20.	<i>Ziyadullayeva Y.</i> <i>Davronov B.</i>	Orientalilharzia Turkistanida trematodasi biologik xususiyatlari	68
21.	<i>Karimov M.T.</i> <i>Джалолов А.Т.</i>	Синтез различных антикоррозийных покрытий	70
22.	<i>Asadova M.K.</i>	Қашқадарё хавзасида тарқалган эндем турларнинг систематик таҳлилига доир	72
23.	<i>Norqobilova Z.</i> <i>Berdiyev J.</i>	Intensiv bog'lar zararkunandalari.	75
24.	<i>Polonov F.</i> <i>Мингиров Ш.</i> <i>Ёзиев Л.Х.</i>	Қашқадарёга янгидан интродукция қилинган <i>Итасага</i> оиласи вакилларининг биоэкологик хусусиятлари	76
25.	<i>Karimov O.T.</i> <i>Нурулов Ф.Н.</i>	Эпоксидных связующих и их композиции в высоконаполненных полимерных композиция	80

26.	<i>Омонов О.</i>	Хисор давлат кўриқхонасида тарқалган дарахт ва буталарнинг хўжаликдаги аҳамияти	82
27.	<i>Боймуродов С.М.</i> <i>Юсупов Б.</i>	Қашқадарё вилояти демографик жараёнларининг худудий хусусиятлари	86
28.	<i>Nazarov M.G.</i> <i>Muqimova N.I.</i> <i>Abdullayev S.I.</i>	Kurs ishlarining turlari	90
29.	<i>To'rtov Y. J.</i>	Ўзбекистоннинг жанубий вилоятларида учровчи судралувчи хайвонларни гелминтозлардан химоя қилиш	95
30.	<i>To'rtov Y.</i> <i>Ўроқов А.</i>	Паррандачилик билан шугулланиш давр талаб	98
31.	<i>Рауфов Б.</i>	Кўёш энергияси ёрдамида сув чиқариш.	100
32.	<i>Suyunova G.</i>	Gepatit B ga qarshi DNK vaksinalarini ishlab chiqish istiqbollari	103
33.	<i>Xayratova X.H.</i>	Қонда шакар кўлаймаслигининг муҳим ёўли	106
34.	<i>Халимов М. З.</i>	Хужайра шикастланишида эркин радикалларнинг таъсир механизми	110
35.	<i>Якубова Ш.</i> <i>Ражабова Н.</i>	Буюк ишак йўли тарихи замонавий тадқиқотларда	112
36.	<i>Муштов У.</i>	Чағонмен унинг тарихий географик ҳудудлари	115
37.	<i>Axmadova N.</i> <i>Hasanov A.</i>	Mustaqillik yillarida O'zbekiston Qozog'iston aloqalari va ularning yangi bosqichi	119
38.	<i>Маматова М.Б.</i>	Роль чая в социально-культурной жизни народов Узбекистана. Разновидности узбекского чая	124
39.	<i>Очилова О.</i> <i>Чориев А.</i>	Амир Темури боғлари	126
40.	<i>Baratova N.</i>	Tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning psixologik yo'llari.	130